

UDK 81'373.21; IRSTI 16.01.09

<https://doi.org/10.47526/2025-3/2664-0686.236>J.M. KONYRATBAYEVA¹, KUBILAY ATIK², O. KONYRATBAYEV³¹PhD, Profesör, L.N. Gumilev Avrasya Milli Üniversitesi
(Kazakistan, Astana), e-posta: zhanarkon2833@gmail.com²Doç. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
(Türkiye, Nevşehir), e-posta: kubilayatik@gmail.com³PhD, Profesör, M. Auezov Güney Kazakistan Araştırma Üniversitesi
(Kazakistan, Şımkent), e-posta: ordaly1962@mail.ruKAZAKİSTAN'DAKİ TÜRK-MOĞOL KÖKENLİ TOPONİMKERİN İSİMSSEL
MELEZLEŞMESİ

Özet. Kazakistan'ın jeotarihî alanındaki Türk-Moğol kökenli toponimlerin incelenmesi kültürel ve tarihî açıdan büyük bir önem taşımaktadır. Kazak onomastiğinde Türk-Moğol kökenli toponimlerle ilgili meselelerin oldukça kapsamlı olduğu bilinmektedir. Bu makalede yalnızca bu toponimlerin bir bölümü, yani Türk kökenli (Kazakça) ve Moğolca dil unsurlarından oluşan melez toponimlerin durumu incelenmektedir. Araştırmanın amacı, Türk (Kazak) - Moğol kökenli toponimlerin etimolojisini ele alarak bunların melezleşme sebeplerini açıklığa kavuşturmadır. Araştırmanın ampirik materyali olarak, konunun somutlaşması için bazı melez hidronimler ve melez oronimler seçildi. Seçilerek ele alınan onimler leksiko-semantic ve yapısal açıdan sınıflandırılarak tasvir edilmiştir. Araştırma sonucunda, melez toponimlerin 1) ilk bileşeni Kazakça, ikinci bileşeni Moğolca kelimedenden oluşan, 2) ilk bileşeni Moğolca, ikinci bileşeni Kazakça kelimedenden oluşan, 3) Moğolca temele Kazakça eklerin ilavesiyle oluşan, 4) ikili karşıtlık (binary opposition) yapısında oluşturulan ve 5) ilk bileşeni Moğolca kelime olup, ikinci bileşeni Türk-Moğol veya tam tersine ilk bileşeni Türk-Moğol, ikinci bileşeni Moğolca kelime olan türlerden bir kısmının etimolojik açıklaması yapıldı. Melez toponimlerin yapısının genellikle iki köklü, bazen de üç köklü bileşenlerden oluştuğu özel örneklerle açıklandı. Toponim oluşturma sürecinde kök unsurların yanı sıra eklerin de aktif olarak kullanıldığı analiz edildi. Melez toponimlerde gözlemlenen önemli bir olgu olan ikili zıtlık prensibinin, yani toponimlerin anlamsal karşıtlık üzerine kurgulanması da araştırma materyali olarak incelendi.

Anahtar sözcükler: tarihsel coğrafî, melez toponim, hidronim, oronim, Türk-Moğol dil ilişkisi, etimoloji, adlandırma nedeni.

*** Bize doğru alıntı yapınız:**

Konyratbayeva J.M., Atık Kubılay, Konyratbayev O. Kazakistan'daki Türk-Moğol Kökenli Toponimlerin İsimsel Melezleşmesi // Ясауи университетінің хабаршысы. – 2025. – №3(137). – Б. 91–102. <https://doi.org/10.47526/2025-3/2664-0686.236>

***Cite us correctly:**

Konyratbayeva J.M., Atık Kubılay, Konyratbayev O. Kazakistan'daki Türk-Moğol Kökenli Toponimlerin İsimsel Melezleşmesi [The Hybridization of Turkic and Mongolic-Origin Toponyms in Kazakhstan] // Iasau universitetinin habarshysy. – 2025. – №3(137). – Б. 91–102. <https://doi.org/10.47526/2025-3/2664-0686.236>

J.M. Konyratbayeva¹, Kubilay Atik², O. Konyratbayev³

¹*Candidate of Philological Sciences, Professor, L.N. Gumilyov Eurasian National University
(Kazakhstan, Astana), e-mail: zhanarkon2833@gmail.com*

²*Doctor, Associate Professor, Nevsehir Haji Bektash Veli University
(Turkey, Nevsehir), e-mail: kubilayatik@gmail.com*

³*Candidate of Historical Sciences, Professor, M. Auezov South Kazakhstan Research University
(Kazakhstan, Shymkent), e-mail: ordaly1962@mail.ru*

The Hybridization of Turkic and Mongolic-Origin Toponyms in Kazakhstan

Abstract. The study of Turkic-Mongolic toponyms in the geo-historical space of Kazakhstan holds significant cultural and historical value. It is well known that issues concerning Turkic-Mongolic toponyms in Kazakh onomastics are quite extensive. This article focuses on a specific subset of this topic: hybrid toponyms formed from elements of the Turkic (Kazakh) and Mongolic languages. The aim of the study is to analyze the etymology of Turkic (Kazakh)-Mongolic toponyms and to clarify the reasons behind their hybrid formation. As empirical material, selected hybrid hydronyms and oronyms were examined to provide concrete examples. The selected names were classified and described from a lexico- semantic and structural perspective. The study identifies and etymologically explains several types of hybrid toponyms: (1) those with a Kazakh first component and a Mongolic second component; (2) those with a Mongolic first component and a Kazakh second component; (3) those formed by adding Kazakh suffixes to Mongolic roots; (4) those constructed based on a binary opposition structure; and (5) those in which the first component is a Mongolic word and the second is Turkic-Mongolic – or vice versa. It was demonstrated through specific examples that hybrid toponyms generally consist of two-root, and occasionally three-root, components. The analysis also revealed that in the toponym formation process, suffixes play an active role alongside root elements. The principle of binary opposition – a significant feature observed in hybrid toponyms, wherein names are constructed based on semantic contrast – was also explored as part of the research material.

Keywords: Historical Geography, hybrid toponym, hydronym, oronym, Turkic-Mongolic language contact, etymology, naming reason.

Ж.М. Қоңыратбаева¹, Кубилай Атык², О. Қоңыратбаев³

¹*филология ғылымдарының кандидаты, профессор
Л.Н. Гумилев ат. Еуразия Ұлттық университеті*

(Қазақстан, Астана қ.), e-mail: zhanarkon2833@gmail.com

²*доктор, доцент, Невшехир Хажы Бекташ Вели Университеті*
(Түркия, Невшехир), e-mail: kubilayatik@gmail.com

³*тарих ғылымдарының кандидаты, профессор*
М. Әуезов ат. Оңтүстік Қазақстан зерттеу университеті
(Қазақстан, Шымкент қ.), e-mail: ordaly1962@mail.ru

Қазақстан жеріндегі түркі-моңғол негізді топонимдердің будандасуы

Аңдатпа. Қазақстан геотарихи кеңістігіндегі түркі-моңғол негізді топонимдерді зерттеудің мәдени және тарихи маңызы зор. Қазақ ономастикасында түркі-моңғол негізді топонимдерге қатысты мәселенің қатары ауқымды екені белгілі. Мақалада соның бір ғана бөлігі – түркі (қазақ) және моңғол тілі элементтерінен құралған будан топонимдер жайы талданады. Зерттеудің мақсаты – түркі (қазақ)-моңғол негізді топонимдердің этимологиясын қарастыра отырып, олардың будандасу себептерін анықтау. Ізденіс жұмысының эмпирикалық материалы ретінде зерттеу нысанының нақтылығы үшін кейбір

будан топонимдер мен будан оронимдер алынды. Іріктеліп алынған онимдер лексика-семантикалық, құрылымдық тұрғыдан жіктеіліп, сипатталды. Зерттеу нәтижесінде будан топонимдердің 1) бірінші сыңары қазақ, екінші сыңары моңғол сөзінен құралған, 2) бірінші сыңары моңғол, екінші сыңары қазақ сөзінен құралған, 3) моңғол тілді негізге қазақ тілі қосымшасының жалғануы арқылы құралған, 4) бинарлық оппозициялы құрылымда құралған және 5) бірінші сыңары моңғол сөзінен, екінші сыңары түркі-моңғол немесе керісінше бірінші сыңары түркі-моңғол, екінші сыңары моңғол сөзінен құралған түрлерінің бірқатарының этимологиялық түсіндірмесі берілді. Будан топонимдер құрылымының, негізінен, екі құрамды, кейде үш құрамды түбірден қалыптасқандығы арнайы мысалдармен сипатталды. Топонимжасамда түбір негізбен қатар қосымшалардың да белсенді түрде қолданылатыны анықталды. Будан топонимдердің бойында байқалатын маңызды құбылыс – бинарлық оппозицияның көрінісі, яғни топонимдердің семантикалық қарама-қайшылыққа құрылуы да зерттеу материалы ретінде қарастырылды.

Кілт сөздер: тарихи география, будан топоним, гидроним, ороним, түркі-моңғол тілдік байланысы, этимология, атау қоюдың уәжі.

Ж.М. Қоныратбаева¹, Кубилай Атық², О. Қоныратбаев³

¹кандидат филологических наук, профессор

*Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева
(Казахстан, г. Астана), e-mail: zhanarkon2833@gmail.com*

*²доктор, доцент, Университет Невшехир Хаджи Бекташ Вели
(Турция, Невшехир), e-mail: kubilayatik@gmail.com*

³кандидат исторических наук, профессор

*Южно-Казахстанский исследовательский университет им. М. Ауезова
(Казахстан, г. Шымкент), e-mail: ordaly1962@mail.ru*

Гибридизация тюрко-монгольских по происхождению топонимов на территории Казахстана

Аннотация. Изучение тюрко-монгольских топонимов в геоисторическом пространстве Казахстана имеет важное культурное и историческое значение. Известно, что вопросы, связанные с тюрко-монгольскими топонимами в казахской ономастике, отличаются значительной сложностью и масштабом. В данной статье рассматривается лишь один аспект этой проблемы – состояние гибридных топонимов, образованных из языковых элементов тюркского (казахского) и монгольского языков. Цель исследования – проанализировать этимологию тюрко-монгольских (казахско-монгольских) топонимов и выяснить причины их гибридизации. В качестве эмпирического материала были выбраны отдельные гибридные гидронимы и оронимы, иллюстрирующие рассматриваемую проблематику. Отобранные онимы классифицированы и описаны с лексико-семантической и структурной точек зрения. В результате исследования были этимологически охарактеризованы следующие типы гибридных топонимов: 1) с казахским первым компонентом и монгольским вторым; 2) с монгольским первым компонентом и казахским вторым; 3) образованные путем присоединения казахских аффиксов к монгольской основе; 4) построенные по принципу бинарной оппозиции; 5) с первым компонентом на монгольском языке и вторым – на тюрко-монгольском, или наоборот. На конкретных примерах показано, что структура гибридных топонимов, как правило, состоит из двух, реже – из трёх корневых компонентов. Также было выявлено, что в процессе образования топонимов активную роль играют не только корни, но и аффиксы. Важное явление, наблюдаемое в гибридных топонимах, – принцип бинарной противоположности, то есть построение на основе семантического контраста, – также было рассмотрено в рамках исследования.

Ключевые слова: историческая география, гибридный топоним, гидроним, ороним, тюрко-монгольский языковой контакт, этимология, мотивы наименования.

Giriş

Kazakistan jeotarihî alanında yüzyıllar boyunca meydana gelen çok yönlü etnik, kültürel-tarihî, siyasi ve dilsel süreçleri farklı açılardan incelemenin önemi büyüktür. Çünkü tarihsel gelişim sürecinde Kazak etnolinguistik ve kültürel alanının çok eski çağlardan itibaren çeşitli diller ve kültürlerle etkileşim içinde olduğu bilinmektedir. Bu karşılıklı etkileşimlerin içinde dil katmanında derin izler bırakmış önemli meslelerden biri ise – Türk (Kazak)-Moğol etno-dilsel ilişkileridir.

Tarihî araştırmalara göre, Türk halklarının Moğollarla yakın ilişkisi, Cengiz Han'ın Moğol İmparatorluğu'nu yönetmeye başladığı XII-XIII. yüzyıllardan itibaren şekillenmiştir. XIII. yüzyılın ilk çeyreğinde Moğol istilalarının şiddetlenmesiyle birlikte Kazakistan ve Orta Asya'nın tüm bölgeleri işgal edilmiştir. “Bu tarihî-sosyal olayların sonucu olarak Türk ve Moğol dillerinin karşılıklı etkileşimi artmış, Moğolca söz varlığının Türk dilli katmana geçmeye başlamıştır. Eğer XII-XIII. yüzyılın başlarına kadar dilsel etkileşim Türk dillerinden Moğolcaya doğru bir yön izlemişse, Cengiz Han'ın fetih döneminden itibaren bu yön dramatik biçimde tersine dönmüş, Moğol dili unsurları diğer akımları geri plana iterek Türk dillerine yoğun biçimde sızmaya başlamıştır” [1, s. 148].

Moğol dilinin etkisini Kazakça'nın söz varlığında, özellikle de toponimi sisteminde yaygın biçimde gözlemlemek mümkündür. Bu nedenle, Türk-Moğol dilsel ilişkileri, Kazakça'daki Türk-Moğol paralellikleri ve Moğolcanın etkisinin doğası, çeşitli araştırmalarda ele alınmaktadır. Bununla birlikte, Kazak topoğrafik sistemindeki Moğolca unsurların varlığı genellikle toponimlerin etimolojisini açıklamaya yönelik yer-su adları sözlüklerinde (A. Abdirahmanov, 1975; Ğ. Konkashpaev, 1974; E. Koyşibaev, 1985; T. Januzak, 2010; I.V. Erofeeva, 2014; G. Kosımova, 2019 vb.) tasvir edilmektedir. Toponimi biliminde Türk-Moğol dilleri arasındaki ilişki konu akademik eserlerde henüz tam anlamıyla kapsamlı biçimde ele alınmamış olsa da, bu konuyu ele alan çeşitli araştırmalara rastlanmaktadır. Bu doğrultuda en temel bilimsel çalışma olarak G. Konkashpaev'in makalesi önemli bir kaynak olarak öne çıkmaktadır [2, s. 85-98]. Türk (Kazak) ve Moğol halklarının tarihî-kültürel ilişkilerinin toponimideki yansımaları ise G. Sagidoldakızı'nın bilimsel çalışmasında monografik düzeyde ele alındı [3]. Ayrıca son yıllarda yayımlanan akademik eserler arasında, Kazak Altay bölgesindeki Moğolca toponimlerin özelliklerini inceleyen B. Biyarov'un [4, s. 63-72] ve Kazak topoğrafik sistemindeki Moğol dil katmanının etimolojisini yeni bir bakış açısıyla analiz eden A.V. Dıbo'nun çok yazarlı ortak makalesi de [5, s. 27-71] özel olarak anılmalıdır.

Bazı araştırmacılara göre Kazakistan'ın tarihsel coğrafisi alanına Moğolca unsurların girişi devresel bakımdan farklılıklar göstermektedir; A. Abdirahmanov bu süreci ikiye ayırır: a) Türk-Moğol dil birliği döneminde oluşturulmuş adlar; b) XIII. yüzyıldaki Moğol istilasından sonra yerleşmiş adlar [6, s. 39]. G. Konkashpaev ise bu dönemi XIII-XVIII. yüzyıllar olarak belirtir [2, s. 88]. B. Biyarov da bu konuda A. Abdirahmanov'un sınıflandırmasını esas alarak Güney Altay oronimleri üzerindeki Moğolca katmanı ikiye bölür: 1) Türk-Moğol dil birliği döneminde oluşmuş adlar; 2) XII-XVIII. yüzyıllarda yerleşmiş olan adlar [4, s. 64]. Bu kesitlerden şu şekilde bir sonuca varılabilir: yerel nüfusun diğer topluluklarla olan tarihî-siyasi ilişkileri konuştukları dillerinde kaydedilerek canlı bir “yaşayan depo” şekline gelmiş ve eskide olup biten tarihî olayların izlerini kuşaktan kuşağa aktaran en doğal ve en güvenli araç olma hâlini korumuştur.

Araştırma yöntemleri ve materyalleri

Kazakistan jeotarihî alanındaki topografik sistemde yer alan Türk (Kazak) ve Moğol dil unsurlarının karşılıklı etkileşimini doğru bir şekilde tespit edip analiz etmek – çeşitli yöntemlerin birlikte kullanılmasını gerektiren karmaşık bir iştir. Makalemizi konusal bakımdan değerlendirdiğimizde karşılaştırmalı-tarihî, etimolojik, betimleyici (tasviri), sınıflayıcı ve gruplayıcı yöntemler ön plana çıkmıştır. Karşılaştırmalı-tarihî yöntem üzerinden bakıldığında Türk (Kazak) ve Moğol dilleri Altay dil ailesi bünyesinde yer almaktadır. Bu olgu iki dil arasındaki etno-dilsel ilişkilerden doğan melez toponimleri karşılaştırmalı analiz etmemizde önemli rol üstlenmiştir. Akraba dillerin kesişiminde meydana gelen etkileşimlerin nedenlerini ortaya koymada karşılaştırmalı-tarihî yöntem tarihî karakterdeki en değerli bilgileri sunabilir. Araştırmanın amacına uygun olarak, toponimik araştırmaların ayrılmaz bir bileşeni olan etimolojik yöntemden faydalanıldı. Melez toponimlerin çeşitli leksiko-semantik ve yapısal türlerini ayırt ederek analiz etmek için ayrıca betimleyici, sınıflayıcı ve gruplayıcı yöntemler de kullanıldı.

İnceleme ve tartışmalar

Kazak onomastiğinde Türk-Moğol kökenli toponimlerle ilgili meseleler oldukça geniş bir alanı kapsamaktadır. Bu araştırma makalesinde bu konunun yalnızca bir bölümünü – Türk (Kazak) ve Moğol dili unsurlarından oluşan melez toponimlerin durumunu – ele almayı amaçladık. Araştırmanın temel hedefi, Türk (Kazak)-Moğol kökenli toponimlerin etimolojisini inceleyerek bunların melezleşme nedenlerinin anlamını ortaya koymaktır. Bu doğrultuda, melez toponimlerin adlandırılma ilkeleri de belirlenmeye çalışılmıştır.

Toponimi bilimde *melez adlar* terimiyle, iki veya daha fazla dilin, özellikle de çift dilli adların leksik veya morfolojik unsurlarından oluşan özel adlar kastedilir. Örneğin: *Sekiz-Müren* (Vosmireçye), ilk bileşeni Türkçe, ikinci bileşeni ise Moğolcadır [7, s. 46].

Kazakistan toponimisi alanındaki Türk (Kazak)-Moğol dilleri etkileşimi sonucunda ortaya çıkan melez toponimler meselesi G. Sağıdoldakızı'nın çalışmasında ele alınmıştır [3]. Yazar, melez toponimleri yapısal açıdan inceleyerek bunları dört temel türe ayırır:

1. İlk bileşeni Kazakça, ikinci bileşeni Moğolca kelimeden oluşan hibrit (melez – J.K.) toponimler;
2. İlk bileşeni Moğolca, ikinci bileşeni Kazakça kelimeden oluşan hibrit toponimler;
3. İlk bileşenleri zamanla iç içe geçmiş, ikinci bileşenleri kısmen ortadan kalkmış hibrit toponimler;
4. Coğrafi nesnenin belirginliğini ve doğruluğunu vurgulamak amacıyla Moğolca ada Kazakça leksik birimlerin eklenmesiyle oluşan hibrit toponimler [3, s. 226–229].

Bu çalışmada ise çeşitli kaynaklardan toplanan ampirik verileri değerlendirerek, Kazakistan toponimisi alanındaki Türk-Moğol kökenli melez toponimleri şartlı olarak beş gruba ayırarak ele alıyoruz:

1. İlk bileşeni Kazakça, ikinci bileşeni Moğolca kelimeden oluşan melez toponimler;
2. İlk bileşeni Moğolca, ikinci bileşeni Kazakça kelimeden oluşan melez toponimler;
3. Moğolca temele Kazakça eklerin getirilmesiyle oluşan melez toponimler;
4. İkili karşıtlık yapısında oluşmuş melez toponimler;
5. İlk bileşeni Moğolca, ikinci bileşeni Türk-Moğol ya da tam tersi – ilk bileşeni Türk-Moğol, ikinci bileşeni Moğolca kelimeden oluşan melez toponimler.

“Şartlı” dememizin nedeni, Kazakistan onomastik haritasındaki Moğol kökenli unsurların yer aldığı topoğrafik sistemin etimolojisini tam anlamıyla ortaya koymanın oldukça zor bir iş olmasıdır. Dolayısıyla gelecekte yapılacak araştırma ve saha incelemeleri neticesinde bu sınıflamaya başka türlerin de eklenmesi muhtemeldir.

1. *İlk bileşeni Kazakça, ikinci bileşeni Moğolca kelimeden oluşan melez toponimler.* Bu gruba, Kazak-Moğol ilişkilerinin çeşitli tarihî nedenlerinden doğmuş yer adları dâhildir.

Örneğin: *Kızılsayır* (yer), *Aksümbe* (nehir), *Aktolağay* (dağ), *Kızılaray* (dağ), *Köksengir* (dağ), *Sarıkat* (dağ) vb.

Kızılaray – Karaganda bölgesi Aktogay ilçesinin kuzeyinde, Sariarka'nın İrtiş-Balkaş su bölümü hattında yer alan bir dağ silsilesidir (oronim). Bu oronimin ilk bileşeni Kazakça, ikinci bileşeni ise Moğolca bir unsur olup birleştirme yöntemiyle oluşturulmuştur. Mahmud el-Kaşgari'nin *Dîvânü Lugâti't- Türk* adlı eserinde *kızıl* sözcüğünün, “bir nesnenin kırmızısı” şeklindeki genel ad anlamının yanı sıra, “Kaşgar'ı kesip geçen bir ırmağın adı” anlamında toponimik bir karşılığı da kaydedilmiştir [8, s. 453]. A.V. Dıbo'nun etimolojik sözlüğünde Türk dillerinin tamamında *kızıl* kelimesinin kan renginde bir tonu ifade ettiği belirtilmektedir: Eski Türk *kızıl*; Karahanca-Uygurca *kızıl*; Özbekçe *kızıl*; Karaçayca *ıdzıl*; Kumukça *kızıl*; Balkar dili *kızıl*; Tatarca *ıdzıl*; Başkurtça *kidil*; Nogayca *ıdzıl*; Kazakça *kızıl*; Karakalpakça *kızıl*; Kırgızca *ıdzıl*; Altayca *ıdzıl*; Tuva dili *ıdzıl*; Hakasça *kızıl*; Kuman Türkçesi *ıdzıl* [9, s. 428]. Bu toponimin oluşumunda, sıfat kökenli bir anlamın çekirdek işlevi görüldüğü anlaşılmaktadır.

İkinci bileşen hakkında ise farklı bilimsel görüşler mevcuttur. G. Konkoshpaev'in sözlüğünde bu toponim *Kızılray* biçiminde kaydedilmiştir. Yazara göre, *ray* Moğolca “*tepe, zirve*” (mong. *vershina*) anlamındadır. Yani *Kızılray* – “Kırmızı Tepe” anlamına gelmektedir [10, s. 88]. Kazakça-Moğolca sözlükte “*şın – orgıl, oroy; taw ~ ı – uulın orgıl*” biçiminde verilmiştir [11, s. 361]. Buna göre, Moğol dilinde *oroy* kelimesi “zirve, tepe” anlamına gelmektedir. A. Abdirahmanov, bu toponimin etimolojisi konusunda Ğ. Konkoshpaev'in görüşünü destekler. Adım iki bileşenden oluştuğunu, *qızıl* sözcüğünün Kazakçaya, *oroy* (zirve) sözcüğünün ise Moğolcaya ait olduğunu açıkça belirtir. Moğolcada *oroy* – “dağın tepesi, zirvesi” anlamına gelir; ayrıca Buryat-Moğol dilinde de aynı anlamı taşıdığına dair sözlük açıklamalarına başvurur (bkz. S. Khabshay, A. Minis. *Moğolca-Kazakça Sözlük*, Ulanbator, 1954, s. 131; K.M. Çeremisov. *Buryat-Moğolca-Rusça Sözlük*, Moskova, 1951, s. 374). Yazar bu toponimi *Kızılray* biçiminde sunarak bu yorumu iki nedene dayandırır: *Kızılray* adının *Kızılray* şekline dönüşmesi, birincisi, *oroy* kelimesinin Kazakça'da anlaşılmıyor olmasından, ikincisi ise ortadaki “o” sesinin ardıl ses etkisiyle “ı” sesine dönüşmesinden kaynaklanıyor olabilir: *Kızılray* > *Kızılray* [6, s. 179]. E. Koyşibaev ise bu toponimin, Türk dillerindeki *kızıl* kelimesi ile İran dillerindeki *aray* (ışık, parıltı) kelimesinin birleşmesinden oluştuğu görüşündedir. Türk dillerinde “z” sesinin “s” sesine ya da ters bir şekilde kullanılması bilinen bir olgudur. Örneğin, *kızıl* veya *kısıl* kelimeleri, yer-su adlarında genellikle “dar geçit” anlamında kullanılır. Bu tür adlandırmalar, gözle fark edilebilen bir geçit ya da puslu, silik biçimde görünen dar bir vadiyi (*say*) ifade edebilir [12, s. 179].

Yukarıdaki çözümlemelerden anlaşıldığı üzere, bu toponimin yazımı çeşitli şekillerde karşımıza çıkmaktadır: *Kızılray*, *Kızılray*, *Kızılaray* gibi farklı biçimlerde sunulması, Moğolca ögenin yerleşme biçimiyle ilgilidir. S.A. Abdirahmanov ve J.M. Şaraphanova, toponimin ne G. Konkoshpaev'in önerdiği *Kızılray*, ne de A. Abdirahmanov'un sunduğu *Kızılray* biçimlerine katılır. Yazarların görüşüne göre, *Kızılroy* adı, yerel halkın uzun süreli kullanımının etkisiyle *Ulaanoroy* (Moğolca “kırmızı zirve”) biçiminden değil, *Kızılaray* biçiminde yerleşerek şekillendi. Bu tür dağ adlarının transliterasyonunun *Kızılray* biçimi ile arasındaki fark, halk dilinin adlandırma kurallarına daha uygun olmasıyla açıklanabilir. Ayrıca *ray* kelimesi Moğolcada yoktur. Rusça *ray* (cennet) kelimesi ve Kazakça *jumak* kelimesi, Moğolcada *divaaşin* biçiminde karşılanır [13, s. 100-101].

Sonuç olarak, *Kızılaray* – iki bileşenden oluşan bir melez toponimdir: Kazakçadaki *kızıl* kelimesi dağın kızılımsı tonunu ifade ederken, Moğolcadan alınmış *oroy* kelimesi ise zirvenin yüksek, sivri yapısını belirtmektedir. Moğolcadaki *oroy* kelimesi halk arasında kullanım yoluyla *aray* biçiminde yerleşmiş görünmektedir.

2. *İlk bileşeni Moğolca, ikinci bileşeni Kazakça kelimedenden oluşan melez toponimler.* Bu tür adlar Moğollar tarafından verilmiş bir yer adının Kazaklar tarafından nasıl benimsenip

yerelleştirildiğini gösterir [3, s. 227]. Bu gruba *Şağantoğay* (nehir), *Narıntau* (dağ), *Şataybel* (bel), *Burkantau* (dağ) gibi toponimler dâhildir.

Şağantoğay – Kazakistan’ın Abay bölgesi ile Çin’in Sincan Uygur Özerk Bölgesi arasında yer alan sınır aşan bir nehrin adıdır (hidronim). Bu hidronim, birleştirme yöntemiyle ilk bileşeni Moğolca, ikinci bileşeni Kazakça olan iki unsurun birleşiminden oluşmuştur. *Kazak Edebî Dili Sözlüğü*’nde *şağan* kelimesinin hem isim hem sıfat olarak anlamları verilmiştir:

1. isim. botanik. <lat. *fraxinus*> Zeytingiller familyasına ait, yaprak döken bir ağaç;
2. sıfat. Bembeyaz, tertemiz beyaz.

Ancak hidronim içindeki *şağan* kelimesi, Moğolcadan Kazakçaya geçmiş ödünç bir sözcüktür; Moğolcada *tsagaan* (*уагаан*) “beyaz” anlamına gelir. Moğolcadaki *ts* (*у*) sesinin Kazakçada *ş* sesine dönüşmesi doğal ve sık görülen bir ses olayıdır: *tsai* > *şay* (çay), *tsatsag* > *şasaq* (püskül), *tsulbuur* > *şılbur* (yular) vb. [6, s. 218]. G. Sağıdoldaqızı bu toponimin melez olduğunu ve Moğolcadaki *tsagaan* ~ *chagaan* “beyaz” + Kazakçadaki *toğay* sözcüklerinin birleşiminden oluştuğunu belirtir [3, s. 227]. E. Koyşibaev ise *Şağan* toponiminin etimolojisine dair farklı bir görüş ileri sürer: “*Şağan* (<çağan, sağan, sakan, tsahan) şekli Türk ve Moğol dillerinde kumluk alanlara özgü bir bitki adıdır, yalnızca deve için yem niteliğindedir (diğer hayvanlara uygun değildir)” [12, s. 234].

Hidronimin ikinci bileşeni olan *toğay* kelşmesinin *Kazak Edebî Dili Sözlüğü*’nde hem isim hem fiil anlamları kayıtlıdır:

1. isim.
 - 1) Nehir boylarında doğal olarak yetişen çeşitli yoğun ağaç topluluğu;
 - 2) Çöl ve yarı çöl bölgelerde taşkın sulu nehir havzalarında yetişen çalılı orman;
 - 3) Ormanın ana bölümünden ayrılmış küçük bir parçası.
2. fiil. Doymak, karnını doyurmak.

Toponim oluşturulurken bu sözcüğün “sulu alanlarda yetişen çalılık orman, çeşitli yoğun ağaçlar” anlamındaki isimsel karşılığı esas alınmıştır. Bu tür melez toponimlerin oluşumu, Moğolların verdiği adların Kazak haşlki tarafından Kazakçanın ses uyumu ve kullanım normlarına uygun şekilde benimsenip yerleştirilmesi sonucu ortaya çıkmıştır denebilir.

3. *Moğolca temele Kazakça ek getirilmesiyle oluşan melez toponimler*. Melez toponimlerin oluşum yollarından, yabancı kökenli kelimelere Kazakça eklerin eklenmesiyle gerçekleşir. Bu yöntemin özel adların oluşum sürecinde de geçerli olduğu düşünülebilir, Türk-Moğol dilsel ve tarihsel etkileşim sürecinde bu yöntem sıklıkla görülmektedir. İki dilli toponimlerin melezleşmesinde bir şeyin veya bir özelliğin varlığını, bolluğunu ifade eden *-lı*, *-li*, *-dı*, *-di*, *-tı*, *-ti* sıfat türeten ekler oldukça verimli şekilde kullanılır. Bu gruba *Ulastı*, *Kalğutı*, *Arğanatı*, *Karğalı* gibi toponimler dahildir.

Ulastı – Doğu Kazakistan bölgesindeki Tarbağatay ilçesi sınırlarında akan bir akarsuyun adıdır (hidronim). Bu hidronim iki bileşenden oluşur: *Ulas* + *tı*. Ğ. Konkashpaev, ilk bileşenin Moğolcadaki *ulyas* (terek) kelimesinden türediğini ve akarsu boylarında bu ağaç türünün yetiştiğini belirtir [10, s. 96]. Bu görüş, A. Abdirahmanov tarafından onun etimolojik sözlüğünde desteklendi ve kelimenin Moğolcadan alındığı bir kelime olduğu ifade edildi. Moğolca-Kazakça Sözlükte *ulias* kelimesi *toranğı*, *terek* olarak çevrilmiştir (S. Habshay, A. Minis. *Moğolca-Kazakça Sözlük*, Ulanbator, 1954, s. 96). Kazaklar, Moğolcadaki birçok kelimeyi anlayabildiklerinden, *ulias* sözcüğünün “terek, toranğı” anlamına geldiğini kavramış ve bu ağacın akarsu boylarında bulunduğunu belirtmek amacıyla Kazakçanın *-tı* ekini eklemişlerdir. Moğolcada ise bu eklentinin karşılığı *-tay* biçimindedir. Nitekim Moğolistan’daki şehir adı *Uliastay* da (terekli) buradan gelir. Böylece sözcüğün etimolojisi şu biçimde oluşur: *Ulyas* > *Ulas* (terek – Moğolca) + *-tı* (sıfat türeten, bir nesnenin bulunduğunu ifade eden Türk dillerine özgü yapım eki) = *Ulastı* [6, s. 210]. G. Sağıdoldaqızı da bu hidronimi Moğolca kökenli olarak değerlendirmektedir [3, s. 228].

Ulastı ırmağı ve onun kolları olan *Şet Ulastı*, *Orta Ulastı*, *Ülken Ulastı* gibi adlar, Moğolcadaki *ulias(a/n)* bitki adı temel alınarak “terekli” anlamında oluşturulmuştur. Yazar, bu toponimin etimolojisini açıklarken L.V. Dmitriyeva’nın görüşüne başvurur: Eski Moğol yazı dilinde *ulijanqgir* // *ulijasun*, Moğolcada *uliyangar* // *ulias(an)*, Buryatçada *ulyangir* // *ulahan*, Kalmakçada *ulasn* biçiminde geçen bu bitki adı, Tunguz-Mançu dillerindeki paralel formlarla da örtüşmektedir. Moğol dillerindeki *ulijasun(n)*, *ulias(an)*, *ulaha(n)*, *ulasn* formlarında yer alan *-sun* (*// -san// -han// -sn*) eki, kök anlama belirginlik kazandıran yapı olarak işlev görürken, bu türevlerde altta yatan fiilden isim türeten *-n* işaretinin düştüğü görülmektedir [3, s. 174].

Yazar, *Ulastı* toponimini eksiltilmiş (*eliptik*) biçimde oluşmuş bir ad olarak değerlendirir: *Ulastı* < Moğ. *Uliastayn gol* (terektinin nehri) < *ulias* (terek) + *-tay* (varlık bildiren ek) + *-n* (iyelik/ilgi eki) + *gol* (nehir) biçiminde analiz edilir. Orijinal topoğrafik sistemde sıfat biçimindeki bu nitelendirici yapı, başka bir dil ortamında eliptik biçimli bağımsız bir ada dönüşüp, isimleşerek içeriğindeki anlamı kaybeder ve yalnızca coğrafi bir nesnenin adı haline gelir [3, s. 222]. Dolayısıyla *Ulastı* adı, *Ulas* + *tı* biçiminde Moğolca-Kazakça bileşenlerden oluştuğu için bir melez toponim olarak değerlendirilmektedir.

Ancak sonraki araştırmalarda yer alan görüş ve çözümlemeler, *Ulas* bileşeninin Moğolcadan değil, Türk dillerinden türediğini savunur. G. Kosımova’ya göre, bu akarsu adı Moğolcadaki “terek” (*ulyas*) kelimesinden türememiştir. Eski Türkçede *ul* diye bir sözcük vardır ve bu kelime kökü “yüksekten aşağıya doğru inmek” anlamına gelir. Bu kökten türeyen *uluş* kelimesi ise “dağdan aşağıya doğru yarışarcasına inmek” anlamında kullanılır (DTS, s. 208). Yazar, bu toponimin tarihsel bir dönüşüm geçirdiğini savunur. Kelime başındaki *u* (*y*) ile *ɣ* seslerinin karşılığıdır (Kazakçadaki *ɣ* sesi, Eski Türkçedeki *u* (*y*) sesinin devamıdır; bu durumu destekleyen çok sayıda örnek bulunmaktadır, ikinci hecedeki *u* (*y*) sesinin *a* sesine dönüşmesi, Kazakçadaki dudak uyumunun zayıflığı nedeniyle, dudak seslerinin birinci heceden sonra açık ya da dar seslilere dönüşmesiyle açıklanır. Son olarak, kelime sonundaki *ş* sesinin *s* sesine dönüşmesi, Türk dillerinin tarihinde sıkça gözlenen bir olgudur. Yukarıda açıklanan, *Ulas* biçiminin bu ses değişimlerine bağlı olarak şekillendiği düşünülmektedir [14, s. 140].

Sonuç olarak, toponimin ikinci bileşeni olan *-tı* ekinin Türki kökenli olduğu şüphe bulunmamaktadır. Ancak asıl kökün etimolojisi daha fazla araştırma gerektirmektedir. Bununla birlikte, adın Moğolcadaki “terek” anlamındaki *ulyas* kelimesinden türediği ve nehir çevresinde terak ağaçlarının bulunmasıyla ilişkilendirildiği yorumlar, mevcut veriler ışığında daha güçlü ve tutarlı görünmektedir.

4. *İkili karşıtlık yapısıyla oluşmuş melez toponimler*. Bu tür melez toponimlerde dikkat çelken temel özellik, *ikili karşıtlık ilkesinin yansımasıdır*; yani toponimlerin semantik karşıtlık üzerine inşa edilmesidir. N.V. Podolskaya, toponimlerdeki ikili karşıtlığı şöyle açıklar: ana leksik unsuru aynı olan ancak anlam açısından zıtlık (antonimi) taşıyan adlar aracılığıyla, birbirine bağlı iki farklı nesnenin karşılaştırılması ve ayırt edilmesidir [7, s. 42]. A.V. Superanskaya’ya göre, özel adlarda görülen antonimlik anlam, leksik düzeydeki sıradan antonimlerden farklıdır; burada sözcüklerin ilişkisi, doğrudan kelimelerin kendisiyle değil, taşıdıkları kavramlar arasındaki ilişkiyle kurulur [15, s. 304-305].

Bu gruba şu melez toponimler dâhildir: *Ülken Ulastı* // *Kişi Ulastı* // *Şet Ulastı*, *Bala Konkay* // *Ülken Konkay*; *Ak Kalğutı* // *Kara Kalğutı* vb.

Ülken Konkay // **Bala Konkay** – Doğu Kazakistan bölgesi, Katonkaragay ilçesinde yer alan bir dağ sistemi adıdır (oronim). Bu oronimin ilk bileşenleri olan Kazakçanın yerli kelimeleri olup, coğrafi nesnenin hacmini ve kapsamını belirginleştirme işlevi görmektedir. Genel olarak bu gruptaki melez toponimlerde yer alan *şet* (kenar), *orta* (merkez), *ülken* (büyük), *kişi* (küçük), *bas* (baş), *ayak* gibi Kazakça kelimeler, bölge sakinlerinin coğrafi nesnenin tam olarak hangi kısmını kastettiğini açık şekilde gösterir [3, s. 229].

Konkay oroniminin ikinci bileşeni de, Kazakçada “aşığın alt kısmı, yuvarlak çıkıntısı” anlamına gelen bir yöresel kelime olup *ompa* da derler. Ancak bu yer adının Moğolca kökenli olduğu düşünülmektedir. B. Biyarov, *Konkay* toponiminin etimolojisini açıklarken bu adın iki unsurdan oluştuğunu belirtir:

“Adın ilk bileşeni Moğolcadan alınan *gon* – ‘yalnız baş, tek zirve’ anlamındaki kelimedir. İkinci bileşen ise, A. Kaydar’ın belirttiği üzere, Türk-Moğol dillerine özgü eski bir ek olan *-kay / -key*’dir (örnek: *teris-key*, *kün-gey*, *on-kay* vb.)” – diyerek A. Kaydar’a atıfta bulunur [16, s. 106]. Bu durumda, *Gonhay* > *Konkay* biçimiyle “yalnız duran, izole zirve” anlamına gelir [16, s. 106]. A.V. Dıbo da *Konkay* toponiminin Moğolca kökenli bir genel isimden türediğini belirtir [5, s. 61]. Bu gruba ait *Ülken Konkay* toponimi, *Bala Konkay* ile birlikte leksik bir ikili karşıtlık oluşturur. *Bala* bileşeni burada metaforik bir anlamda kullanılarak küçüklük kavramını temsil etmektedir. Dolayısıyla, *Ülken Konkay* // *Bala Konkay* oronimleri, dağlar zincirinin büyük-küçük hacim farklılıklarını ifade eden ikili yapıli melez toponimler olarak değerlendirilebilir.

5. *İlk bileşeni Moğolca, ikinci bileşeni Türk-Moğol ya da tam tersi ilk bileşeni Türk-Moğol, ikinci bileşeni Moğolca kelimeden oluşan melez toponimler.*

Bu grubun temel özelliği, burada Türk-Moğol paralelliğinin doğrudan yer almasıdır. Tarihsel ve kültürel nedenlerle ortaya çıkmış olan Türk-Moğol etno-dilsel ilişkisi, tek bir toponim içinde yoğunlaşmış biçimde gözlemlenmektedir. Bu paralel yapılar bazen toponimin ilk bileşeninde, bazen ise son bileşeninde korunmuştur. Bu kategoriye örnek olarak *Bayanköl*, *Kökdaba* gibi toponimler gösterilebilir.

Bayanköl – Almatı bölgesinde, İle Alatau sıradağlarının dağlık bölgesinden akan bir nehrin adıdır (hidronim). Bu hidronim, ilk bileşeni Moğolca, ikinci bileşeni ise Türk-Moğol dillerine ait bir unsurdan oluşan birleşik bir yapıdadır. *Bayan* bileşeni üzerine farklı görüşler bulunmaktadır. Bazı araştırmacılar, toponimin ilk bileşenini *Bayana / Umay Ana* kavramlarıyla ilişkilendirir. Mehmud el-Kaşgari, “Bayat – Allah Teâlâ’nın ismidir” ifadesini kullanır. *Bayan* adı bazı Türk topluluklarında Tanrı anlamında kullanılmıştır. *Umay* adının farklı varyantları incelendiğinde, bu adın *Bayan* adıyla olan benzerliği dikkat çekmektedir: *Umay* (Eski Türkçe), *Umay-ene* (Kırgızca), *Ubay-ene* (Altayca, “ana”), *Payana* (Altay- Kuman, Hakas dillerinde), *Mayana* (Kazakçada). Başkurt masallarında *Bayan* ismi *Mayan* şeklinde geçmektedir [17, s. 170].

Bayan kelimesi Altaylılar, Başkurtlar, Buryatlar, Kazaklar, Moğollar, Tuvalar gibi birçok halkın dilinde korunmuştur. Bu durum, bu halkların toponim ve antroponimlerinde de görülmektedir. Örneğin, Moğolca *Bayangol*, Kazakçada *Bayanaul*, *Bayan* adlı şahıs adları gibi. Kazakçadaki *Bayanaul* toponimini doğrudan Moğolcadan türemiş saymak doğru değildir. Bu adlandırma, Tengricilik döneminde oluşmuş ortak bir Türk-Moğol kültürel altyapısının sonucudur [17, s. 171].

Adın ikinci bileşeni olan *köl* birimine ilişkin farklı görüşler vardır. Ğ. Konkashpayev, toponimin etimolojisini tümüyle Moğolca *Bayan-Kol* (“zengin göl”) ifadesinden türemiş olarak değerlendirir [10, s. 30]. E. Murzaev ise Ğ. Konkashpayev’in bu değerlendirmesini daha ayrıntılı biçimde geliştirir: Kazakçadaki *köl* unsurunu, Moğolcadaki *gol* ve Kırgız-Kazak dillerindeki *köl* kelimesiyle paralel görerek, *Narınkol* – “ince, dar nehir”, *Muzköl* – “buzlu nehir”, *Sarıköl* (Moğ. *Şaragol*) – “sarı göl”, *Kegenköl* (Moğ. *gegen*) – “parlak nehir” gibi *köl* unsurlu tüm hidronimleri Moğolca kökenli olarak değerlendirir [18, s. 193].

Eski Türk dili sözlüğünde de *KOL* – “göl, su, su yüzeyi” olarak geçer. E. Sevortyan, Türk dillerinde *köl* biriminin şu anlamlarını verir: KÖ-L:

1. birçok belgede göl,
2. deniz – Karakalpakça,
3. gölet – Türkmence, Kırgızca, Uygur ağızları,
4. su yüzeyi – Kırgızca,
5. bataklık – Kumukça, Uygur ağızları,

6. çamur, su birikintisi – Türk ağızları,

7. nehir kolu – Altayca, Teleüt Türkçesi [19, s. 95–96].

Bu bağlamda, *Bayanköl* adını ilk bileşeni Moğolca, ikinci bileşeni Türk-Moğol ortak kökenli bir sözcükten oluşmuş melez bir toponim olarak değerlendirmek mümkündür. Sonuç olarak, *Bayanköl* adının adlandırılma süreci üzerine yapılan araştırmalar göz önüne alındığında, bu adın Moğolca *bayan* (“zengin, bereketli”) ve Türk (Kazak)-Moğol dillerindeki *köl* (“su kütlesi”) biriminin paralel biçimde birleşmesiyle oluştuğu görüşü öne çıkmaktadır. Muhtemelen bu ad, nehir suyunun bolluğunu ve yaşam kaynağı olarak taşıdığı bereketi ifade etmek amacıyla verilmiştir.

Sonuç

Sonuç olarak, Kazakistan’ın jeotarihsel alanında Türk-Moğol kökenli melez toponimlerin adlandırılma yolları oldukça çeşitlidir. Araştırma sonucunda Kazak topoğrafik sistemindeki Türk (Kazak)- Moğol kökenli melez toponimlerin bir kısmının ilk bileşeni Kazakça, ikinci bileşeni Moğolca kelimelerden; diğer bir kısmının ise ilk bileşeni Moğolca, ikinci bileşeni Kazakça olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, Moğolca kelimeye Kazakça eklerin eklenmesiyle meydana gelen gramatik melez türlerin de önemli yer tuttuğu gözlemlendi.

İki dillilik bağlamının bir yansıması olarak, bazı melez toponimlerde semantik karşıtlığa dayalı bileşenler de ortaya çıkmaktadır. Araştırma sonuçları göstermiştir ki, melezleşme sürecinde toponimler ilk bileşeni Moğolca, ikinci bileşeni Türk-Moğolca ya da tam tersi – ilk bileşeni Türk-Moğolca, ikinci bileşeni Moğolca kelimelerden oluşan yapılarla da temsil edilmektedir.

Elbette bu küçük çaplı araştırmada melez toponimlerin tam anlamıyla istatistiksel verisini sunmak ve tüm etimolojik açıklamalarını vermek mümkün değildir. Bu nedenle, araştırmanın odağının netliğini sağlamak adına sadece bazı hidronim ve oronim türleri incelendi. Zira topoğrafik sistemde nehir, göl ve dağ adlarının doğa ve halkla kadimden beri birlikte varlık sürdüren merkezi unsurlar olduğu bilinmektedir.

Kazakistan’ın toponimisi alanındaki Türk (Kazak)-Moğol temelli melez toponimlerin bütüncül etnolinguistik ve kültürel haritasını çıkarmak, gelecekteki araştırmaların konusu olmalıdır.

Bu makale, Kazakistan Cumhuriyeti Bilim ve Yükseköğretim Bakanlığı tarafından onaylanmış BR21882416 numaralı “Orta Asya’nın Tarihi Coğrafyası” başlıklı hedefli finansman programı çerçevesinde hazırlanmıştır.

KAYNAKLAR

1. Туймебаев Ж. История тюрко-казахско-монгольских этноязыковых взаимоотношений. – Астана: АО «Астана Полиграфия», 2008. – 369 с.
2. Конкашпаев Г. Географические названия монгольского происхождения // Известия АН КазССР. Серия филологии и искусствоведения. – 1959. – Вып. I (11). – С. 85–98.
3. Сағидолдақызы Г. Түркі (қазақ) және моңғол халықтарының тарихи-мәдени байланыстарының топонимияда бейнеленуі. – Алматы: Полиграфист, 2000. – 254 б.
4. Бияров Б. Особенности монголоязычных топонимов казахского Алтая // Материалы XI международной научно-практической конференции «Инновации в науке», Часть I. – Новосибирск: Сибирская ассоциация консультантов, 2012. – С. 63–72.
5. Дыбо А.В., Байбосын А.М., Кенжалин К.К., Бегимова Г.А., Абдуалиулы Б., Хонинов В.Н. Еще раз о монгольском языковом пласте в казахских топонимах // Вопросы ономастики. – 2024. – Том 21, №1. – С. 27–71.
6. Әбдірахманов А. Топонимика және этимология. – Алматы: Ғылым, 1975. – 204 б.
7. Подольская Н.В. Словарь русской ономастической терминологии. – М.: Наука, 1978. – 199 с.
8. Қашқари М. Түрік тілінің сөздігі (Диуани лұғат-ит-түрік). 1-том. – Алматы: Хант, 1997. – 590 б.

9. Дыбо А.В. Этимологический словарь тюркских языков. Том 9 (дополнительный). Этимологический словарь базисной лексики тюркских языков. – Астана: Prosper Print, 2013. – 616 с.
10. Конкашпаев Г.К. Словарь казахских географических названий. – Алматы: Изд. Акад. наук КазССР, 1963. – 185 с.
11. Базылхан Б. Казах-монгол толь = Қазақша-монғолша сөздік. – Улаанбаатар, 1977. – 392 б.
12. Қойшыбаев Е. Қазақстанның жер-су аттары сөздігі – Алматы: Мектеп, 1985. – 256 б.
13. Абдрахманов С.А., Шарапханова Ж.М. Проблемы этимологии восстановленных исторических названий на примере некоторых орографических объектов Казахстана // Вопросы географии и геоэкологии. – 2017. – №2. – С. 99–104.
14. Қосымова Г. Тарихи атаулардың этимологиясы (жер-су атаулары мен тайпа аттары). – Алматы: Эпиграф, 2019. – 216 б.
15. Суперанская А.В. Общая теория имени собственного. – М.: Наука, 1973. – 366 с.
16. Бияров Б. Қазақ топонимдерінің типтік үлгілері. – Астана: Ш. Шаяхметов атындағы Тілдерді дамытудың республикалық үйлестіру-әдістемелік орталығы, 2013. – 431 б.
17. Семби М. Память тюрко-монгольской: истоки и символика топонимов. – Алматы: КазНИИК, 2013. – 296 с.
18. Мурзаев Э. Очерки топонимики. – М.: Мысль, 1974. – 382 с.
19. Севортян Э.В. Этимологический словарь тюркских языков (Общетюрские и межтюрские основы на буквы «К», «Қ»). – М.: Наука, 1997. – 368 с.

REFERENCES

1. Tuimebaev J. Istoria turko-kazahsko-mongolskih etnoiazykovykh vzaimootnosheni [The history of Turkic-Kazakh-Mongolian ethno-linguistic relations]. – Astana: AO “Astana Poligrafia”, 2008. – 369 b. [in Russian]
2. Konkashpaev G. Geograficheskie nazvania mongolskogo proishojdenia [Geographical names of Mongolian origin] // Izvestia AN KazSSR. Seria Filologii i Iskusstvovedenia. – 1959. – Vyp. I (11). – S. 85–98. [in Russian]
3. Sagidoldaquzy G. Turki (qazaq) zhane mongol halyqtarynyn tarihi-madeni bailanystarynyn toponimiada beinelenui [Reflection in toponymy of the historical and cultural ties of the Turkic (Kazakh) and Mongolian people’s]. – Almaty: Poligrafist, 2000. – 254 b. [in Kazakh]
4. Biarov B. Osobenosti mongoloiazychnyh toponimov kazahskogo Altaia » [Features of the Mongolian-speaking toponyms of the Kazakh Altai] // Materialy XI mezhdunarodnoi naushno-praktisheskoi konferensii «Onnovasii v nauke, Part I. – Novosibirsk: Sibirskaia asociacia konsultantov, 2012. – S. 63–72. [in Russian]
5. Dybo A.V., Baibosyn A.M., Kenzhalin K.K., Begimova G.A., Abdualiuly B., Honinov V.N. Eshe raz o mongolskom i azykovom plaste v kazahskih toponimah [Once again about the Mongolian linguistic layer in Kazakh toponyms] // Voprosy onomastiki. – 2024. – Tom 21, №1. – S. 27–71. [in Russian]
6. Abdirahmanov A. Toponimika zhane etimologia [Toponymy and etymology]. – Almaty: Gylym, 1975. – 204 b. [in Kazakh]
7. Podolskaia N.V. Slovar ruskoi onomasticheskoi terminologii [Dictionary of Russian onomastic terminology]. – М.: Nauka, 1978. – 199 s. [in Russian]
8. Qashqari M. Turik tilinin sozdigi: (Diwani lugat-it-turik) [Dictionary of the Turkish language: (Diwani lugat-it-Turkish). 1-tom. – Almaty: Hant, 1997. – 590 b. [in Kazakh]
9. Dybo A.V. Etimologicheskii slovar turkskih iazykov. Tom 9 (dopolnitelnyi). Etimologicheskii slovar bazisnoi leksiki turkskih iazykov [Etymological dictionary of Turkic languages. Volume 9 (expanded). Etymological dictionary of the basic vocabulary of the Turkic languages]. – Astana: Prosper Print, 2013. – 616 s. [in Russian]
10. Konkashpayev G.K. Slovar kazahskih geografiacheskih nazvani [Dictionary of Kazakh geographical names]. – Almaty: Izd. Akad. nauk KazSSR, 1963. – 185 s. [in Russian]
11. Bazyghan B. Kazah-mongol tol = Qazaqsha-mongolsha sozdiq [Kazakh-Mongolian dictionary]. – Ulaanbaatar, 1977. – 392 b. [in Kazakh]

12. Qoishybayev E. Qazaqstannyn jer-su attary sozdigi [Dictionary of land and water names of Kazakhstan]. – Almaty: Mektep, 1985. – 256 b. [in Kazakh]
13. Abdrahmanov S.A., Sharaphanova J.M. Problemy etimologii vosstanovlennyh istoricheskikh nazvani na primere nekotoryh orograficheskikh obektov Kazakhstana [Problems of etymology of restored historical names on the example of some orographic objects of Kazakhstan] // Voprosi geografii i geoekologii. – 2017. – №2. – S. 99–104. [in Russian]
14. Qosymova G. Tarihi ataulardyn etimologiasy (jer-su ataulary men taipa attary) [Etymology of historical names (place and water names and tribe names)]. – Almaty: Epigraph, 2019. – 216 b. [in Kazakh]
15. Superanskaia A.V. Obshaia teoria imeni sobstvennogo [General theory of own name]. – M.: Nauka, 1973. – 366 s. [in Russian]
16. Biarov B. Qazaq toponimderinin tiptik ulgileri [Typical examples of Kazakh toponyms]. – Astana: Sh. Shaiahetov atyndagy Tilderdi damytudun respublikalyq uilestiru-adistemelik ortalygy, 2013. – 431 b. [in Kazakh]
17. Sembi M. Pamiat turko-mongolskoi: istoki i simbolika toponimov [Turko-Mongolian memory: origins and symbolism of toponyms]. – Almaty: KazNIIK, 2013. – 296 s. [in Russian]
18. Murzaev E. Ocherki toponimiki [Essays on Toponymy]. – M.: Mysl, 1974. – 382 s. [in Russian]
19. Sevortian E.V. Etimologicheskii slovar turkskikh iazykov (Obsheturskie i mejturskie osnovy na bukvy «K», «Q») [Etymological dictionary of Turkic languages (Common Turkic and inter-Turkic stems starting with the letters “K”, “Q”). – M.: Nauka, 1997. – 368 s. [in Russian]